
De Dronken Filosoof

Ten geleide

In de laatste helft van de negentiende eeuw gaan niet alleen scheikundigen, maar ook denkers en dichters overal met de roes aan de slag. Daar komt meestal een roesmiddel bij kijken. De Engelse schrijver Thomas De Quincey doet het met opium; de Italiaanse succesauteur Paolo Mantegazza met cocabladeren; de Franse dichter Charles Baudelaire met hasjiesj. Niet veel later is Sigmund Freud in Wenen met cocaïne in de weer, het werkzame bestanddeel dat wetenschappers net hadden kunnen isoleren uit de cocaplant. Met distikstofmonoxide, oftewel lachgas, doet de Amerikaanse filosoof William James aan bewustzijnsverruiming.

Dat je geen drugs nodig hebt om een roes te ervaren, wordt in andere hoofdstukken van dit boek ook duidelijk. Als piepjonge docent in Basel speculeert Friedrich Nietzsche over de artistieke roes, en hoe die de kunst van de oude Grieken kan helpen verklaren. De Franse dichter Stéphane Mallarmé zit op dezelfde lijn, wanneer hij de betoverende 'serpentijndans' van Loïe Fuller als een vrouwelijke roes omschrijft. In Londen werkt de Welshe schrijver Arthur Machen aan een esthetica die de extase centraal stelt in de studie van literatuur.

Het roesconcept dat al deze denkers ontwikkelen, resoneert ook met bredere culturele trends in de negentiende eeuw, met name de fascinatie voor roesmiddelen zoals opium en hasjiesj in de victoriaanse periode. Naarmate steeds meer synthetische drugs op de markt kwamen, werd het onderzoeksterrein tijdens de twintigste eeuw alleen maar uitgebreider. Bij Aldous Huxley leidt dat zelfs tot de oproep dat psychologen en scheikundigen samen een nieuw roesmiddel zouden moeten ontwikkelen, om mensen toe te laten een 'chemische vakantie' te nemen van het ondraaglijke zelf-zijn. Die moet minder giftig zijn dan opium of cocaïne, minder snel leiden tot ongewenste sociale gevolgen dan alcohol, en minder schadelijk zijn dan tabak. En aan de positieve kant zou het veranderingen in het bewustzijn moeten teweegbrengen die je kunt vergelijken met die van mescaline, het hallucinogene middel waarmee Huxley zelf had geëxperimenteerd.

Wat mij vooral opviel tijdens het onderzoek dat tot dit boek heeft geleid, is de creativiteit waarmee moderne denkers tijdens de voorbije 165 jaar het begrip roes hebben ingevuld. De nuchtere Duitse socioloog Max Weber maakt het woord los van zijn drugscontext, en gebruikt het om over de roes van de in zijn onderzoek helemaal ondergedompelde wetenschapper te spreken. Existentialfilosoof Karl Jaspers ziet hoe de 'sociale roes' in het Duitsland van de tussenoorlogse periode tot massabewegingen leidt.

In Frankrijk kan André Breton zijn avant-gardistische ideeën over een nieuwe kunstrichting beter uitdrukken door het surrealisme te vergelijken met opium. Bij een kunstenaar als Antonin Artaud is het niet helemaal duidelijk of hij echt peyote gebruikt heeft, maar de manier waarop hij het middel 'misbruikt' om zijn mentale toestand beter te begrijpen, leidt tot een ongeëvenaard zelfonderzoek. Georg Lukács is de eerste denker om tégen het begrip van de artistieke roes te

pleiten, en Ernst Jünger toont via zijn eigen roeservaringen hoe intoxicatie feitelijk onverzoenbaar is met de moderne, technische wereld. De roes is bij hem het vehikel voor een heuse techniekfilosofie geworden.

Kortom, de teksten die ik in dit boek samenbracht tonen dat het begrip roes zich niet beperkt tot de effecten van chemische middelen of lichamelijke stimulatie. Roes is een breed, veelzijdig concept dat zowel lichamelijke als mentale ervaringen omvat, met invloed op ons bewustzijn en creatief vermogen. De gekozen fragmenten brengen naar voren dat bewustzijnsverruiming ook kan voortkomen uit kunst, mystieke ervaringen, intellectuele verdieping en zelfs sociale fenomenen. De roes is niet louter een vlucht uit de realiteit, maar biedt ook een toegangspoort tot zelfonderzoek, zelfontplooiing en nieuwe vormen van artistieke en filosofische expressie. Juist dit open, onderzoekende perspectief op roes en intoxicatie - soms controversieel, soms verrassend - benadrukt dat roes geen eenduidig fenomeen is. Niemand heeft dat beter uitgedrukt dan Charles Baudelaire in het volgende gedicht, en dat is ook meteen de eerste en enige tekst waarmee dit boek openen kan

WEES ALTIJD DRONKEN

Men moet altijd dronken zijn. Zo is het: dat is het enige waarom het gaat. Om niet de vreselijke last van de tijd te voelen die uw schouders breekt en u buigt naar de aarde, moet u aan één stuk dronken zijn. Maar hoe? Van wijn, poëzie of deugd, het staat u vrij. Maar dronken moet u zijn. En als u dan soms wakker wordt op de treden van een paleis, op het groene gras bij een sloot, in de sombere eenzaamheid van uw kamer, en u merkt dat uw roes al verminderd of verdwenen is, vraag dan aan de wind, aan de zee, aan de sterren, aan de vogels, aan de tijd, aan alles wat voorbijgaat, aan alles wat zucht, aan alles wat beweegt, aan alles wat zingt, aan alles wat spreekt, vraag dan hoe laat het is; en de wind, de zee, de sterren, de vogels, de tijd, zullen u antwoorden: 'Het is tijd om dronken te worden! Als u geen slaaf wilt zijn, gekweld door de tijd, wees dan dronken zonder ophouden! Van wijn, poëzie of deugd, het staat u vrij.'

Thomas Crombez, De Dronken Filosoof, Moderne denkers schrijven over de roes, Letterwerk, Borgerhout 2024, 384 blz.

Over Thomas Crombez

Thomas Crombez is docent, auteur, vertaler en uitgever met een passie voor hedendaagse filosofie, kunsttheorie en grafisch ontwerp. Hij doceert aan de Kon. Academie voor Schone Kunsten (AP Hogeschool Antwerpen) en aan LUCA School of Arts Brussel. Hij is als onderzoeker verbonden aan de Universiteit Antwerpen. In 2016 richtte hij uitgeverij en ontwerpstudio Letterwerk op (www.letterwerk.be).